

Savremeni razvitak skolastičke filozofije [s osvrtom na literaturu zadnjeg decenija].

Modernaе philosophiаe scholasticae progressus
[respectu habito litterarum novissimi decenii]
discutitur.

Piše: prof. S. Zimmermann.

Summarium.

Praesens tractatus eo tendit, ut fundamentalia problemata philosophica, quae scientia nostri temporis indagat, exponantur illustrenturque praecipuae viae, quibus ingenium neoscholasticum progreditur. Hic scopus explicandis litteris scholasticis novissimi decenii ita attingitur, ut lector conspectum quoque criticum singulorum operum obtineat. Inter quae opera primum locum ea occupant, quae partem philosophiae historicam et introductivam profitentur, dein sequitur psychologia experimentalis (Fröbes, Lindworsky), mox copiosa expositio adjungitur criteriologicorum matephysicorum ceterorumque problematum, quibus nunc temporis magnum momentum agnoscitur (ut sunt: relativitas cognitionis, respectu praesertim habito doctrinae Einsteinii; realis valor cognitionis etc.). In fine de instituto catholico pro philosophia Coloniae Agrippinae nuper condito (Albertus-Magnus Academie) docemur.

Ne kanimo pružiti iscrpvu bibliografiju, a još manje kritički referat u svim pojedinostima na području skolastičke filozofije zadnjeg desetgodišta; nama je ovdje u nakani, da se iznajprije ogradimo na latinske i njemačke edicije, i to iz praktičkog razloga njihove pristupačnosti u današnjim okolnostima, a ujedno s razloga, što bi u razmaknutim granicama postala nemoguća izvedba našeg prvotnog cilja, da konkretno pokažemo: oko kojih je filozofijskih pitanja usredsređeno savremeno istraživanje i kojim se glavnim putevima razvija duh novoskolastike. Zapravo ćemo dakle samo izvući jezgru

iz nepreglednog naučnog gradiva, koje je izraslo zadnjih godina osobito njemačkim neumorno stvaralačkim nastojanjem.

U svrhu pregleda na području neoskolastičke filozofije 19. vijeka dobro će poslužiti Giuseppe Saitta, *Le origini del neotomismo nel secolo XIX.*, Bari 1912; te pojedine radnje Dyroffovih učenika npr. Clemensa, Neuhäusera i dr.; za tim P. Geny, *Questions d'enseignement de Philos. Scolastique*, Paris 1913.; napokon englesko djelo (meni nepoznato) od Louis Perriera, *The Revival of scholastic philosophy in the 19 th century*, New-York 1909. — U njemačku se literaturu prenose i najvrsnija franceska djela iz područja skolastičke filozofije; tako je Mercierova Psihologija (9. izd.) dočekala i 2. izdanje u Habrichovom prijevodu (Kösel i Pustet 1921.); Eisler je preveo De Wulfovu »Histoire de la philosophie médiévale (Tübingen 1913.); a prevedena je i Ch. Sentroulova izvrsna monografija »Kant i Aristotel« (Kösel) itd.

1. Uzevši najprije u obzir filozofsku literaturu historijskog karaktera, treba da istaknemo u 3. izd. priređeni Stöckelov »Grundriss der Geschichte der Philosophie« od Weingärtnera (Mainz 1919). Izdavač je u mnogom pogledu veoma dotjerao 2. izdanje (osim nekih nedostataka na pr. što Rickerta i Windelbanda naprosto stavlja među novokantovce; a prikaz neoskolastike trebao bi da bude opsežnije izrađen). Za historijsko proučavanje filozofije ima ovo djelo mnogo osnovnih prednosti: pojedini su filozofski sistemi logički izgrađeni, po međusobnoj vezi i razlikama povezani i kritički prikazani.

Pet dotjerano izrađenih slika (o Kantu, Schopenhaueru, Nietzscheu, Häckelu i Euckenu) donosi F. Sawicki u »Lebensanschauungen moderner Denker« (Paderborn 1920.).

Izvrsni poznavalac skolastičke filozofije i historijski njezin istraživalac jest M. Grabmann, pa je dovoljno da se ovdje samo napomenu njegove studije (nakon »Die Geschichte der schol. Methode« I.-II. Frbg 1909. i 11.): »Der Gegenwartswert der gesch. Erforschung der mittelalt. Phil.« (Wien 1913.); »Thomas v. Aquin« (Kösel 1914.); »Die Grundgedanken des hl. Augustinus über Seele u. Gott.« (Köln 1916.); »Franz Suarez, Gedenkblätter« (Innsbruck 1917.); »Einführung in die Summa Theologiae des hl. Thom.« (Frbg. 1919.); »Die Philosophie des Mittelalters« (Götschen 1921.). Grabmann je, čini mi se, nastavljao one slavne tradicije, koja polazi od G. v. Hertlinga, M. Baumgartnera, Cl. Baeumkera i O. Willmanna.

U 40. godišnjici enciklike »Aeterni Patris« (1879.), a u

25. godišnjici svog remek-djela »Geschichte des Idealismus« slavio je Otto Willmann 80. godinu svog rođenja. Tom je prilikom izdao ljutomerički prof. W. Pohl sadržajem i formom odlično spomen-djelo posvećeno svečaru-filozofu od njegovih štovatelja i učenika: »Beiträge zur Phil. und Paedagogia perennis« (Herder 1919.). Mnoge rasprave i prikazi (od Donata, Rolfesa, Grabmanna, Willemsa, Endresa...) uresom su samog djela i dokazom razvojne snage u skolastičkoj filozofiji. — Posebnu je studiju »Otto Willmann« napisao Dr. Seidenberger (kao 6. sv. frankfurtskih savremenih brošira, 1919.). — Od posljednjih Willmannovih radnja treba spomenuti »Aus der Werkstatt der phil. perennis« (Herder 1912.), za tim »Hist. Einführung in die Metaphysik« (Herder 1914.) kao treći dio fil. propedeutike; i u 4. izdanju »Die wichtigsten phil. Fachausdrücke« kao pripravu ili uvod u sustavno proučavanje filozofije. Za tim »Aristoteles und Freiheit« (Fulda 1921.).

Prigodom 70. godišnjice rođenja G. v. Hertlinga izdali su njegovi štovatelji i učenici monumentalnu spomenicu s raspravama fil.-historijskog značenja. — Jednako postoji »Festgabe« i za 60. rođendan Cl. Baumkera (München 1923.).

Prof. Michelitsch počeo je 1913. izdavati »Thomaschriften«, zbirku prevoda i komentara iz klasične tomističke literature.

Iste je godine stao u Rimu izlaziti vrsni udžbenik »Historia philosophiae scholarum usui accomodata« od R. Marcione O. S. B.

Od Baumkera je »Der Platonismus im Mittelalter (München 1916.).

2. Od »uvodne« literature interesantna je Geyserova rasprava o pojmu i zadaći filozofije: »Eidologie oder Philos. als Formlehre« (Frbg. 1921.); isp. Zimmermann, Uvod u filozofiju str. 16.

Napose u Tominu filozofiju uvodi izvrsno djelce (jednog od najboljih savremenih poznavalaca Aristotelove filozofije) E. Rolfesa: »Die Phil. von Thomas v. Aquin« (Phil. Bibliothek 100. Lpzg. 1920.).

U novijoj skolastičkoj filozofiji (na pr. Endres, Einlei-

tung in die Phil. Bd. I. der »Philos. Handbibliothek«, Kösel 1920.), koja dakako usvaja dualistički ili teistički nazor (o ekzistenciji Božjoj, koja transcendirira proizvedeni svijet) — dijeli se filozofija u prvom redu na teodiceju (o Bogu) i kozmologiju (o svijetu); a ova potonja raspravlja napose o materijalnom svijetu (= filozofija prirode) i o čovjeku (antropologija), Među antropološke discipline spada najprije psihologija, pa onda logika, etika i estetika (s obzirom na razne sposobnosti specifično čovječje ili duhovne naravi). Pripravna disciplina za filozofiju jest i ovdje ontologija, iza koje slijedi kritička metafizika (monistički i dualistički nazori o cjelokupnoj zbiljnosti), te kao njezini rezultat pozitivna metafizika ili teodiceja. Iza toga slijede teorija o svijetu uopće (= kozmologija) t. j. o njegovom opstanku, zakonitosti itd., te s njom uporedo nauka o sastavnim principima anorganske i organske prirode (Naturphilosophie).

Drugi opet (na pr. M e r c i e r u predgovoru svoje »Logike« 1905.) počinju naučni poredak sa Uvodom u filozofiju, za kojim slijedi kozmologija, psihologija, kriteriologija, ontologija, teodiceja, logika, etika i historija filozofije. Ovakav raspored usvajaju na pr. E d. H u g o n (Cursus phil. thomisticae, 6 vol. 1903.), J. G r e d t »Elementa phil. arist.-thomisticae«, 2 vol. 1921.—1922.) i J. M a r i t a i n (Eléments de Phil. I. Introduction gén. a la Phil.² 1920.), samo što logiku (formalnu i materijalnu) stavljaju neposredno iza Uvoda; ali ontologija svakako slijedi iza kozmologije i psihologije, jer naše spoznanje polazi od pojedinačnosti k sve većma apstraktnoj općenitosti — a to su najviši pojmovi o biću, kojima se bavi ontologija. Ipak i oni drže, da iz didaktičkih razloga treba već logika (odnosno Uvod) da nas upozna s filozofijskom terminologijom (pojmom supstancije, uzroka...), kojom se služi kozmologija i psihologija (isp. P. G e n y, Questiones d' enseignement de phil. scolastique, Paris 1913.).

3. Nakon informativnih radnja od Gutberleta (»Psychophysik« i »Exp. Psychologie mit besonderer Berücksichtigung der Pädagogik«) i Geysera (»Einführung in die Psych. der Denkvorgänge« 1909.) prvi i jedini potpuni udžbenik za eksperimentalnu psihologiju jest mnogo hvaljeno djelo od F r ö b e s a S. J. »Lehrbuch d. exp. Psychol.« 2. sv. (Herder 1915., 1917., 1920.).

Dok 1. svezak (u dva dijela) raspravlja o psihologiji osjetnosti s opsežnim pomagalicama fizičke, fiziološke i matematičke nauke, 2. svezak ispituje više duševne tvorine. Sa 7. odsjekom (završnog 2. sveska) otpočima prikazivanje o pažnji, za tim o samosvijesti, pamćenju, razumnom djelovanju, tvornoj uobrazilji i psih. problemu govora, 9. odsjek radi o voljnim događajima, a u zaključku djela dolaze na red psihički abnormiteti. Ogromni materijal što ga je znanstveno-stručnjačkom spremom okupio F. u ovom djelu, te raznovrsnost kritički prikazanih problema pruža nam sliku nastojanja i napretka u području eksp. psihologije — i ako na tom području uza svu metodičku eksaktnost postoje mnogostruke divergencije naučenjačkih nazora (poznata je na pr. Wundtova nesklonost prema eksp. psihologiji duha). Autor zastupa duševnu supstancijalnost na osnovu jastvenih činjenica, koje se nikojim tumačenjem ne mogu svesti na tijelo niti ograničiti na svijesne doživljaje: jer misaoni i voljni čini, čitavi nizovi logičkih dokaza u znanstvenom kojem sustavu moraju pripadati nekom subjektu, koji znade za sve ove događaje.

Nakon Fröbesa obdario nas je eksp. psihologijom poznati stručnjak na tom polju J. L i n d w o r s k y S. J. Njegov udžbenik »Exp. Psychologie« spada u kolekciju »Phil. Handbibliothek«, o kojoj ćemo kasnije nadovezati, a umah da spomenemo drugo znamenito djelo od Lindworskoga »Das schlussfolgende Denken« (Herder 1916.). Ovo je klasično djelo od važnosti ne samo za psihologa, nego i za spoznajnog teoretičara, jer otvara vidik u narav silogizma i njegovu vrijednost za proširivanje spoznaje. Silogističko izvođenje razlikuje se od asociacije, te je nepredodžbenog karaktera. — Spoznajno teoretski i psihološki karakter imade i kritički pisana studija od Switalski-ja »Der Wahrheitssinn« (Braunsberg 1917.) kao nastavak izvrsnih radova »Zur Analyse des Subjektsbegriffs« Brauns. 1914.) i »Vom Denken u. Erkennen« (Kösel 1914.). Treba još istaknuti od B a e u m k e r a »Anschauung und Denken« (Paderborn 1921.). — Vratimo se Lindworskome. U modernoj eksp. psihologiji zaprema gotovo najvažnije mjesto psihološko istraživanje volje. Na radove N. Acha (Über die Willenstätigkeit u. das Denken« i »Über den Willensakt u. das Temperament«) nadovezuje L i n d w o r s k y svojim kritičkim djelom »Der Wille«² (Lpzg 1921.). Autor ne samo što nam daje potpunu informaciju

o problemu eksp. proučavanja volje, nego i samostalno nastoji doprinesti njegovom riješavanju. U pet odsjeka raspravlja se najprije o općoj metodi voljnog istraživanja po istraživanju Acha, Michotte-a i Prüma s protivnim nazorima, o determinantama, zakonu specijalne determinacije, mjerenju voljne snage...), o voljnom djelovanju (o izvedbi, zaprekama, čuvstvima i spremnosti voljnog djelovanja) te napokon o svladavanju volje (o utjecajima i direktivi). — O volji, naročito s pedagoške strane, vrlo je poučno napisao J. B e s s m e r S. J. »Das menschliche Wollen« (Herder 1915.).

O naravi i besmrtnosti duše temeljitom obradbom sadržaja, a zanimivim i shvatljivim načinom pisana je monografija od G. F e l l a S. J. »Die Unsterblichkeit der menschl. Seele«² (Herder 1919.). Modernu ovu temu obrađuje veoma spremno J. H e i n »Aktualität oder Substanzialität der Seele?« (Stölzleove »Studien zur Phil. und Religion«, Paderborn 1916.); a metodički dotjerano i s obilnom literaturom pisano je djelce od Dyroffa »Einf. in die Psychol.«⁴ (»Wissenschaft u. Bildung«, Lpzg 1914.).

Kritički i s obzirom na savremene nazore sastavio je G e y s e r raspravu »Die Seele, ihr Verhältnis zum Bewusstsein u. zum Leibe« (Lpzg 1914.). Objasnivši pojam »psihičkoga« dokazuje G. iz jedinstva svijesti opstojanje supstancijalne duše (proti Kantu i Natorpu), a iz sjećanja njezino realno trajanje (proti asociativnoj psihologiji). Za tim odbacuje materializam, a o snošaju duše i tijela zastupa skol. nauku proti svim paralelističkim hipotezama. U kratkoj i širim slojevima pristupnoj formi izneseni znanstveni nazor o duši nadopunjuje i u sustavnoj cjelini proširuje »Lehrbuch der allg. Psychologie«³ I.—II. (Münster 1920.). Ne samo kao ukupni prikaz psiholoških problema, nego temeljitim znanstvenim istraživanjem ovaj klasični udžbenik obuhvata čitav duševni život u osnovnim pojavama i činjenicama, koje tumači savezno s utvrđenim pojmovima i načelima Aristotelove filozofije. Time je Aristotelovo djelo »o duši« dobilo savremeni oblik i sadržaj — kojeg svak treba da prouči. Ljetos je još izdan i »Abriss der allg. Psychologie« (Münster, Schöningh).

4. Osim psihologije Geyser je izradio i ostale temeljne fil. discipline, te se uz neobičnu produktivnost, po samostalnom

mišljenju i svestranom poznavanju filozofije, a osobito po kritičkom svojem duhu može smatrati najodličnijim predstavnikom savremene skol. filozofije, pa zato treba o njem nešto opširnije referirati. (Iz privatne korespondencije sa G. saznanjem, da je sada upravo okupljen izrađivanjem religijske filozofije; na što ga je valjda ponukalo djelo R. Otta »Das Heilige«, o kome je Geysler lane napisao studiju »Intellekt oder Gemüt?« Frbg 1921.). Iznajprije treba da istaknemo Geyslerove radove u *nauci o spoznaji*.

Matematičar prof. C. I s e n k r a h e potaknut polemikom sa prof. Geyslerom napisao je »Zum Problem der Evidenz« (Kösel 1917.). Tim povodom izdao je i Geysler veoma shvatljivo, a i temeljito djelce »Über Wahrheit und Evidenz« (Herder 1918.). Proti psihologizmu, koji svu filozofiju svodi na psihologiju, te naročito uči, da je spoznajna vrijednost osnovana na psihičkim našim zakonima, a kriterij istine na subjektivnom uvjerenju, zastupa G. objektivizam i pomno izlaže granicu logičkog i psihološkog gledišta u proučavanju spoznaje. — Najvažniji problem, u kome se sastaje psihologija i logika, jest oduvijek u skolastici na prvo mjesto postavljeni problem: *de universalibus*. Na koji se način dolazi od osjetnog poznavanja individualnosti do urazumljivanja specifične biti? — glasi pitanje za psihologa, a logičar pita: na čemu je to osnovano, da universale izriče doista bit pojedinke? Ili općenitije: koji su uvjeti za apsolutnu vrijednost spoznaje o pojedinačnim i promjenljivim predmetima (objektima) empiričke zbiljnosti? Ovo je pitanje zapravo logički-kritičko, jer se odnosi na objektivnu vrijednost pojmovne spoznaje (dok spoznajni teoretičar ima da istražuje strukturu spoznaje, napose ima da utvrdi samu eksistenciju pojmovnih ili misaonih sadržaja). Kritika spoznaje (poglavitni dio opće noetike, koja obuhvata i spoznajnu teoriju) ili kriteriologija — imajući u zadaći da ispita spoznajni snošaj sa predmetima i jamstvo ili mjerilo (kriterij) za sigurnost o tom snošaju: jer u tom i sastoji vrijednost ili istina našeg spoznanja — mora najprije izaći na čisto s pitanjem o samoj objektivnoj zbiljnosti. Nijesu li svi zbiljski predmeti našeg spoznanja samo u toliko zbiljski, koliko su »metnuti pred« svijesno opa-

žanje? Nije li sva zbiljnost samo fluktualna? Afirmativni odgovor na fundamentalna ova pitanja involvira negaciju pojmova s apsolutnom vrijednosti (nominalizam), a potom dakako i negaciju apsolutne istine (relativizam). Kod ove se polazne filozofijske tačke sukobljuje skolastika s empiriokriticizmom, teorijom imanencije, evolucionističkim pozitivizmom ili u kratko — s modernizmom, kako i Le Roy priznaje (u »Dogme et critique« p. 9—10): »Le grand désaccord entre les scolastiques et nous parte sur la notion même de vérité«. Bergsonov evolucionizam tipični je primjer ili modernističkog nazora o vrijednosti pojmova (isp. talij. novoskolastike iz Gemellijeve škole: Olgia ti »La filosofia di Bergson« [Torino 1914.] i Lanna »La teoria della conoscenza [Firenze 1913.], te franceskog novoskolastika: Maritain »La philosophie bergsonienne« [Paris 1914.]). Zato je problem o pojmovima i danas u središtu filozofijskih opreka (čisti empirizam i pozitivizam priznaje samu promjenljivu zbiljnost, a zabacuje pojmove, dok racionalizam zastupa protivni ekstrem, neovisnost pojmova o empiričkoj zbiljnosti). Izmirbu tih opreka traži Aristotel, a i Kant: obojica nastoje dovesti u sklad istinu i zbiljski bitak, samo što Aristotel realistički osniva istinitu spoznaju na objektivnom bitku, dočim Kant izvodi objektivnost iz pojmovnog sistema. Razilaze se dakle u problemu pojmovnih objekata (isp. »Philos. Jahrbuch« 1916. p. 344 sq.).

O tim pitanjima (s naročitim obzirom na Husserla) raspravlja Geysler u djelu »Neue und alte Wege der Philosophie« (Münster, Schönigh 1916.; isp. p. 72) i »Die Erkenntnistheorie des Aristoteles« (Münster, 1917. isp. p. 266). Riješavanje navedenog problema ima da obuhvati peripatetičko-tomističku nauku o tvornom razumu i o apstrakciji. Geysler je svoje stajalište o postanku i razvitku misaone spoznaje izložio u psihologiji, a vraća se na isto pod konac djela »Allgemeine Philosophie des Seins und der Natur« (Münster, 1915. p. 469), o kojem ćemo odmah dalje govoriti. Značajna je o tom predmetu rasprava od Ch. Schreibera u »Philos. Jahrbuch« 1914. (p. 493 sq.), a isp. u istom časopisu također g. 1915. p. 545; g. 1916. p. 359 itd. Geysler je sustavno nauku o spoznaji ponovno obradio u svom djelu »Grundlegung der Logik u. Erkenntnistheorie« (1919.) i napokon u »Erkenntnistheorie«

(Münster, 1922.). Prikaz tih djela morao bi ih iscrpsti u cjelini.

Samo da još spomenem dvije izvrsne latinske noetike: Geny, *Critica de cognitionis humanae valore disquisitio* (Romae 1914.) i Jeannière, *Criteriologia* (Paris 1912.), koja iznosi Merciereove kriteriološke nazore u skolastičkoj formi.

5. Svezu logike s *metafizikom* uspostavlja »Allgemeine Philosophie des Seins und der Natur«, pak nam je u tome djelu upozoriti na osnovna neka i preporna pitanja.

Svakako je noetički problem o pojmovima i njihovim predmetima u prvom redu uvjetovan metafizičkim rješenjem problema supstancije. Savremeni pozitivizam uči korelativnost objekta i subjekta: niti su spoznani objekti zbiljski nego samo kao opaženi, a niti ima opažajućeg subjekta bez nečesa što opažamo. Spoznaja je samo osjetno-opažajna (senzualizam), a sadržaji tog opažanja t. j. sve prirodne stvari nijesu drugo nego agregacije varijabilnih ili inkonsistentnih osjeta (Empfindungen). Ne postoje supstancijalne stvari o sebi (Dinge an sich), a niti supstancijalno jastvo. Dakako da po tom nema ni supstancijalnog supstrata za naše pojmove, koliko izriču bit stvari. Ova evolucionistički-pozitivistička nauka pokrenuta u historiji filozofije od Heraklita i Protagore, pripravljena je u novo doba po Locke-u i Berkeley-u, a sustavno je izrađena po skeptiku Hume-u i Laasu, te u savremenim oblicima empiriokriticizma i teoriji imanencije. Zato se Geysler na razne ove nazore kritički obazire u I. dijelu druge knjige »Die Natur« o. c.

U raspravi o protežnim supstancijama ili tjelesima dokazuje G. najprije (p. 421. n. 400), da protežnost nije identična sa supstancijom. Zato je, držim, bez temelja, kad Michelitsch prebacuje (»Einleitung in die Naturphilosophie«, Graz 1921., p. 45) Geysleru, da zastupa kartezijanski nazor o istovetnosti protege s tjelesnom supstancijom. Koliko se to za Descartesa još i može reći, ali za Geysera nikako. Ako Michelitsch i citira Geyslerove riječi (p. 443), da je materija protežna, to još ne znači da G. istovetuje protegu s materijalnom supstancijom. Nakon što je definirao protežnost (p. 422 sq.), dokazuje G. nadalje (p. 432), da empirička mnogostručnost nije samo subjektivni produkt, nego da joj uzročno odgovaraju u tjelesnim supstancijama realne kva-

litete. Kako se mnoštvo tih kvaliteta dade spojiti sa supstancijalnim jedinstvom? Kvalitativna je realnost supstanciji imanentna (p. 433), a nije samo pripadna (akcidentalna), kako Locke misli. Geysler ne usvaja ni skolastički nazor (p. 436), da kvalitete po svojoj naravi odgovaraju (korespondiraju) supstancijalnom supstratu, kojem inheriraju. Skolastika naime uči (p. 433), da tjelesnu supstanciju sačinjava »materia prima« ujedinjena sa bitnom formom, kojima akcidentalno inherira protežnost i kvalitete; a Geysler zastupa o materiji drukčije mišljenje. Materija eksistira sa svojom imanentnom protegom, tako da realni »quale« zajedno sa materijom čini jedan subsistentni bitak; dočim po skolastici eksistira materija tek po ujedinenju sa supstancijalnom (bitnom) formom. Geysler podvrgava ovu materiju kritici (p. 444. i 451. sq.), te napušta Aristotelov pojam materije. Zato mu opet Michelitsch difikultira (p. 35), da ne može protumačiti supstancijalne promjene. Međutim G. to tumači (p. 453 sq.) time, da i po njegovom shvaćanju (kao i po Aristotelovom) kod supstancijanih promjena preostaje materija, samo što ta materija imade neovisno o bitnoj formi svoju eksistenciju i svoje određenje (Sosein), tako da supstancijalnu cjelinu sačinjavaju protežna realnost zajedno sa kvalitativno određenim realnostima (entelehijama). Nemoćnost nauke o supstancijalnoj promjeni bez upotrebe i priznanja Aristotelovog pojma o »prvoj materiji« vrijedi samo za onoga, koji prihvata cjelokupni Aristotelov nazor o naravi tijela itd.

Kako sad dolazi do supstancijalne individualizacije? Aristotel uči, da od »prve materije« i supstancijalne forme sastoji t. zv. druga ili općenita supstancija (bitnost, Wesenheit), a njoj pridolazi kao nova realnost individualni momenat, te tako nastaje prva ili individualna supstancija, koja sa svojim akcidentima daje pojedinačnu stvar (p. 457 sq.). Geysler prigovara (p. 460) Aristotelovom nazoru, da je realni universale u svim istovrsnim pojedinkama sasvim nerazličan, te uči, da je taj universale individualno determiniran. Supstancija je dakle jednaka i različna po tom, što različiti »modi« uzbiljuju neke jednake osnovne forme i snošaje bitka i zbivanja (p. 463). Ovdje se sada nameće fundamentalno pitanje o predmetu univerzalnih pojmova i njihovom postanku. Poredbe-

nim opažanjem različnosti upoznajemo onu jednaku realnost, koja je odredivi subjekat (bestimmbares Subjekt, Determinationssubjekt) svih različnosti. Jednaki bitak odredivih subjekata jest predmet općenitog pojma (po njegovom sadržaju). Nominalizam je neodrživ zato, što među realnim supstancijama imade ne samo sličnosti, nego i jednakosti (p. 466). To su osnovne smjernice Geyserovog metafizičkog realizma.

S nominalizmom došla je skolastička filozofija u sukob i kod nauke o individualizaciji. Dok nominalizam tvrdi, da je svaka stvar po svom vlastitom bitku (per suum esse) individualna, te nema razlike između individualizacije i bitnosti (pa zato nema ni općenitih pojmova) — skolastika se oslanja na Aristotela i uči, da ono po čemu su stvari individualne, nije nama poznato t. j. princip individualizacije jest u materiji. Budući da bitne forme eksistiraju zavisno od materije, zato ih materija i individualizuje. To znači, da može biti numeričko mnoštvo istovrsnih predmeta, koji se naime specifički (po svojoj bitnoj formi) ne razlikuju. Princip, koji materiju individualizuje, uči Toma Akvinski, jest *quantitas dimensiva* ili protežnost sa svojim razlikama (u smjeru, veličini...). Geysler otklanja ovo shvaćanje (p. 35), jer da kvantitet već pretpostavlja individualnost. Svako biće dobiva svoju individualizaciju (pojedinačnost) eo ipso, što je po svom uzročniku otpočelo realno eksistirati (p. 30 sq.). U ovoj relaciji s uzrokom sastoji konstitutivni princip individualnosti. Prema tome pojedini predmet nije realno sastavljen od individualnog momenta i stvarnog bivstva ili biti (Sosein, Beschaffenheit, Wesenheit). Kao spoznajni princip individualizacije ne može se uzeti »hic et nunc«, jer to nije adekvatna oznaka za individualnost.

Analogno s pitanjem o snošaju individualnog momenta, poznati je i u modernoj skolastici mnogo raspravljani problem o snošaju realne biti i bivstvovanja (isp. Grabmann, *Der Gegenwartswert...*). Dok jedni zastupaju realnu sastavljenost (n. pr. Mattiussi S. J. »Distinzione fra l'essenza e l'essere«, Firenze 1911.), drugi (na pr. Donat S. J. »Ontologia«) uče da postoji realna razlika (zapravo *distinctio rationis cum fundamento in re*) između biti i eksistencije, i ako ne sastavljaju dvije realnosti. Tako i Geysler (p. 46 sq.).

Naročito je kritički izradio Geyser problem prostora i vremena u vezi s modernom teorijom relativnosti (p. 291 sq. i 340 sq.). Dokazavši (na osnovu gibanja) egzistenciju apsolutnog prostora (i vremena) raspravlja Geyser o vrijednosti Einsteinove teorije s dodatkom od Minkowskoga, koji priznaje apsolutnu zbiljnost (standpunktfreie Wirklichkeit), ali ju — drži Minkowski — ne možemo znanstveno odrediti. Geyser primjećuje (p. 355), da ovaj nazor nije u sebi protivrječan: i ovoj primjedbi prigovara Spielmann u »Philos. Jahrbuch« (1919. p. 266). Držimo, da je Geyser u pravu; jer priznavati realni svijet sa prostorom i negirati uopće svaku mogućnost spoznajnog određenja o tom realnom (apsolutnom) prostoru, bilo bi u sebi protivrječno. Ali Geyser izrično kaže, da se daje logički spojiti opstojnost apsolutnog prostora i nemogućnost znanstvenog određenja t. j. nemogućnost, da čovjek svojom spoznajnom sposobnosti odmjeruje apsolutne prostorne veličine, jer da je znanstveno-fizikalno određivanje doista samo relativno. Dakle čini mi se, da na taj način i nema unutrašnjeg protivrječja s Minkowskijevom naukom o relativnom našem spoznanju i s pretpostavkom o realnosti prirode. Koliko se Einsteinovu nauku može interpretirati u smislu negacije apsolutnih zbiljnosti i po tom apsolutnog prostora, dakako da je ta nauka sasvim idealistička, i po tom je uopće nemoguće (a ne samo za nas ljude) apsolutno određenje prostora i vremena.

O Einsteinu (i sa filoz. gledišta) najbolje piše: Th. Wulf S. J. »Einsteins Relativitätstheorie« (Tyrolia 1921.); za tim u »Wissen und Glaube« (apolog. mjesečnik H. 5. 1921. Jahrg. XIX.) F. X. Fischer, Das Einsteinsche Relativitätsprinzip und die phil. Auschauungen der Gegenwart; napokon još isp. »Philos. Jahrbuch« g. 1917., 1919. i 1920.; »Theol.-prakt. Quartalschrift« g. 1922.; »Divus Thomas« g. 1922.

6. Problem o realnoj vrijednosti prostora i vremena sastavni je dio općeg *problema realnosti*, za kojega je O. Külpe ustvrdio, da se nalazi na pragu filozofije budućnosti (najbolje referira o skolast. smjerovima u rješavanju problema realnosti A. Stonner S. J. u »Philos. Jahrbuch« 1920. p. 105 sq.). Rješavanju ovog problema posvetio je Geyser čitavi 1. dio druge knjige u »Allg. Philos. des Seins und der Natur«, a moglo bi se

reći, da je uopće u savremenoj skolastici najživlji interes upravo oko ovog problema. Poradi opsežnosti i kompliciranosti mnogih pitanja i nazora u ovom okviru valja nam se ograničiti na općenitu situaciju. Za početno orijentiranje u problemu objektivnosti sjetilnih kvaliteta napisao je Gründer S. J. djelce: »De qualitibus sensibilibus« (Herder 1911.). On iznosi ovdje u strogo skolas. formi dokaze i protudokaze za realnost sjetilne spoznaje. Kritičke je primjedbe o tom objelodanio Feuling u Phil. Jahrbuch 1912. (p. 151—170). — Jedan od novoskolastičkih prvaka J. Gredt O. S. B. zastupnik je strogog realizma, kojeg zastupa iznajprije u svojoj raspravi »De cognitione sensuum externorum« (Romae 1913.). Proti tome ustao je A. Mayer O. S. B. u »Philos. Jahrbuch« 1915. (p. 229—241). On prigovara Gredtu, da mu je već samo pitanje o objektivnosti izvanjskog svijeta metodički naopako postavljeno. Problem realnosti osniva se na iskustvu; a budući da iskustvo u modernoj filozofiji dobiva psihičko značenje, a ne fizičko (kao u staroj grčkoj filozofiji), treba prije svega opravdati taj prelaz iz fizičkog iskustva u psihičko, te induktivnim postupkom iz unutrašnjeg svijeta izraditi izvanjski svijet t. j. iz psihologije poći na filozofiju prirode. To je glavna zadaća i metoda kriteriologije, a ne obrnuto, deduktivno — kako Gredt čini — iz nekih načela izvoditi tumačenje činjenica: treba pokazati, kako iz činjenica nastaje sam problem, i to opet na osnovu prirodonaučnih rezultata. — Ali ne samo metodološki, nego i stvarno prigovara Mayer Gredtovom realizmu dokazujući, da je predmet osjetne spoznaje u psihičkom iskustvu t. j. da fizički predmet postaje pristupačan osjetnom opažanju samo kao species sensibilis impressa, a s njom je identična species expressa. »Utisnuta« spoznajna slika jest učinak fizičke stvari kako je u sebi (an sich). Metodika ima da riješi pitanje o istinitosti osjetne spoznaje t. j. o jednakosti obih spoznajnih slika, te pitanje o jednakosti između utisnute slike i stvari po sebi (Ding an sich). Proti strogom realizmu zastupa konačno Mayer »kritički« (= umjereni) realizam: da su sekundarne osjetne vlastitosti samo psihičke kvalitete, ali osnovane su primarnim fizičkim vlastitostima. Na Mayera se osvrće Holtum O. S. B. u »Divus Thomas« 1915. p. 515. sq. i opet 1916. p. 92 sq. — U »Philos. Jahrbuch« (1915. p. 23—54).

tumači i zastupa N. Brühl C. SS. R. teoriju Joh. Müllera o »specifičkim energijama sjetila« (»Die spezif. Sinnesenergien nach J. Müller im Lichte der Tatsachen« Fulda 1915.). Na Gredtovu kritiku u časopisu »Divus Thomas« 1917. (p. 28 sq.) odgovara Brühl u »Philos. Jahrb.« 1918. (p. 165 sq.), na što je Gredt opet uzvratio u »Divus Thomas« 1918. (p. 261 sq.), a Brühl u »Phil. Jahrbuch« 1919 (p. 244 sq.). Napokon je Gredt izdao posebno opsežno djelo »Unsere Aussenwelt« (Tyrolia, 1921.), gdje naročito raspravlja protiv Gründera i Brühla t. j. protiv kritičkog realizma. Zastupajući naravni (strogi) realizam. Gredtovo djelo spada svakako među najtemeljitiije radove u ovom mnogo diskutiranom predmetu savremene spoznajne kritike i eksp. psihologije.

U rješavanju problema realnosti nalazi autor četiri smjera: idealistički, koji realnost izvanjskog svijeta istovjetuje s usvijesno-realnim sadržajima; za tim kritičko-realistički, koji uči da su nam neposredno poznati samo imanentni sadržaji, na osnovu kojih diskurzivno (doubljivanjem) upoznajemo transcendentnu realnost, te onaj umjeren o (kritički) — realistički smjer, koji uči da nam sjetilne kakvoće realnih tjelesa nijesu neposredno date, te da su samo primarne kakvoće svijest — transcendentne, dočim su sekundarne samo subjektivni produkt, koji simbolski reprezentira transcendentne svoje uzroke. Autor napokon zastupa »naravni realizam« aristotelsko-tomističke nauke o vrijednosti sjetilne spoznaje. On iznajprije pobija prva tri prednavedena nazora, a za tim utvrđuje vlastito stajalište odbijajući protivničke prigovore.

Ne ulazeći u detalje ovoga sa rijetkom spremom opsežnog i sa spekulativno-prirodnaučne strane produbljenog djela, svakako treba da nešto istaknemo za razbistrenje situacije unutar samih neoskolastičkih smjerova. Ne može se odobriti, da se nazivom »kritički realizam« označuje nazor, koji posrednim dokazivanjem utvrđuje realnost izvanjskog svijeta, a još je manje opravdano da se u tom pogledu prigovara Mercieru i Geyseru. Mercier (u svojoj Psihologiji) izričito otklanja simbolskičku teoriju (Helmholtz, Hartmann, Wundt, Paulsen), te uči da eksterniziranje sjetilno opaženih objekata nipošto ne involvira i ne iziskuje dokazivanje s pomoću kauzalnog principa.

Kako je dakle moguće da se Gredt stavio u opreku s Mercierom i Geysenom? Očito da nije uvažio odlučnu distinkciju, koju obojica postavljaju: psihološka i noetička neposrednost naše spoznaje izvanjskog svijeta. Psihološka neposredna (= usvijesno opažena ili data) jest objektivna zbiljnost i kod haluciniranja, jer i sanjar smatra da vidi i čuje same objekte. Ali ova psihološka neposrednost (datost) ne pruža jamstva za noetičku sigurnost o svijest-transcendentnoj realnosti objekata. Noetičar (spoznajni teoretik) nastoji steći znanstvenu sigurnost time da reflektira na psihološku neposrednost t. j. na samu sjetilnu spoznaju, da otuda sazna za način egzistencije sjetilnih objekata: a tek ovo saznavanje stiže se zaključnim dokazivanjem (= posredno, diskurzivno). »Izvanstvjesnost« ili »neovisnost o svijesti (= svijest transcendentna realnost) kao takova znači jedan plus prema sjetilno opaženim objektima, pa zato i možemo dopustiti, da naša slika izvanjskog svijeta neposredno prikazuje o svijesti neovisne objekte, a da ipak samu tu relaciju neovisnosti ne spoznajemo iz svjedočanstva neposredne svijesti (kako uče Külpe, Mercier, Geysen). Ovu relaciju neovisnosti treba tek dokazati (= posredno upoznati), i to indirektno t. j. pokazavši apsurdnost idealističkog tumačenja o egzistenciji sjetilnih objekata. Geysen se doduše razlikuje od Merciera, što on »relaciju neovisnosti« (= svijest transcendentnu realnost) dokazuje i direktno, iz samog sjetilnog opažanja. On naime drži, da sjetilnim opažanjem neposredno upoznajemo imanentne oćutne sadržaje, a ne izvanjske predmete. Ali Geysen ispravno smatra »oćutne sadržaje« (Empfindungssinhalte) samo kao nešto za naše neposredno opažanje dato (gegeben), a nipošto kao nešto »subjektivno oćućeno«. Neposredna je pak datost indiferentna (neutralna) spram relacije »subjekat« i »izvanjski objekat«, pa zato se iz te datosti doista može izravno dokazivati relacija neovisnosti izvanjskog svijeta o subjektu.

Autor nadalje s uspjehom pokazuje, kako su zastupnici umjerenog (kauzativnog) realizma (Wirkungstheorie), koliko idu za tim da sekundarne kvalitete subjektiviraju, zapravo krenuli putem idealizma, priznavajući primarne kvalitete kao znakove realnih objekata, s kojima su u kauzalnoj

vezi. Kod ovog teškog i nepotpuno objašnjelog problema treba pripaziti, da doista ne zamjenimo idealističku subjektivnost primarnih kvaliteta s relativnom vrijednosti sjetilne spoznaje, koja je nedvojbeno utvrđena.

7. Kao najbolji sustavno pisani udžbenik jesu Willemsove »Institutiones philosophicae« (Treviris 1915.) u tri opsežna sveska. Laganom latinštinom i u školskoj formi s obilnom gradom i osvrtnom na savremenu filozofiju pisano je ovo djelo s didaktičkom svrhom, te može namijenjenoj svrsi izvrsno odgovarati. — Za šire obrazovane slojeve izradio je Willems gotovo čitavu filozofiju s naročitim obzirom na pedagogiju u svom djelu »Grundfragen der Philosophie und Pädagogik« (Trier 1915. i 16.). Prvi svezak »Das Sinnenleben« raspravlja ne samo o animalnom životu, nego obuhvata sve psihološke probleme osim viših duševnih tvorina, o kojima radi 2. svezak »Das Geistesleben«. Uz nauku o pojmovima nadovezuje se ontologija, a uz psihologiju sudova kratka noetika. Treći svezak prikazuje »Das sittliche Leben«. Na koncu 2. sveska opsežno je prikazana Kantova teoretska, a koncem 3. sveska praktička Kritika (što je i separatno otisnuto). U obliku zaokruženih rasprava o svim važnijim filozofskim problemima, a s oslonom na pedagogiju Willems je ovim odličnim djelom okrunio svoje ime u novoskol. literaturi. Ono je upravo standard work popularne filozofije — za intelektualce samouke, a s ozbiljnim filozofijskim interesom. U tome se smjeru razlikuje Willemsovo djelo na pr. od Kiefl-ovog: »Katholische Weltanschauung und modernes Denken« (Regensburg 1922.), koje donosi uglavnom filozofijske eseje, bez strogo kritičke pretenzije. Gdješto je od toga već otprije štampano u Hochlandu, Aaru i drugdje, a nekoliko mjeseci iza prvog izdanja (1921.) omogućeno je već drugo i treće — kao dokaz, da si i »filozofija« najuspješnije utire puteve prikazujući se zanimiva. — Eseistički o mnogim interesantnim problemima fil. nazora o svijetu napisao je i Mausbach »Aus kathol. Ideenwelt« (1921.).

Osim Willemsovog udžbenika izlazilo je u zadnje doba s ponovnim izdanjima više različitih, a ponajboljih udžbenika za čitavu skol. filozofiju. Tako je s etikom završila (1921.) Donatova »Summa phil. christianae« u 8 svezaka, od kojih

je 1. sv. (Logica, 1922.) i treći (Ontologia, 1921.) već izašao u 4. i 5. izdanju. Za tim Lehmenov »Lehrb. d. Philos.«; Reinstadlerova »Elementa phil. scolasticae« (Frbg. 1920.; NB. ovaj eklektički, ali didaktički vrsni kompendij doživio je od 1900.—1920. punih 10 izdanja); te otprije već dobro poznata imena skolastičkih prvaka n. pr. Hagemann (Metaphysik,⁸ Logik u. Noetik¹⁰), Frick (Logica⁵), Pesch (kojemu je Logiku izdao Frick 1914., Herder) i t. d. Od novijih je Reiser O. S. B. »System der Philosophie (Einsiedeln), te već napomenuti Gredt. Njegova »Elementa phil. Aristotelico-Thomisticae« u 3. izdanju (Herder 1921.—1922.) sa dva sveska spadaju na svaki način među najzrelije i najpouzdanije udžbenike. Ovo je 3. izd. znatno nadopunjeno prema 2. izd. od g. 1909.—12., a već je o ovome E. Commer u svom obnovljenom časopisu »Divus Thomas« g. 1914. napisao panegirički prikaz. Samostalni mislilac, temeljiti poznavalac savremene filozofije rješava Gredt sva filozofska pitanja tako, da se u odgovoru nađe čista sententia thomistica. Ali mene i ovaj udžbenik u mnogočem nimalo ne zadovoljava. Problem istine (= znanstvena vrijednost spoznaje) ima da bude na čelu filozofije, a ne priklopljen općoj metafizici (u 2. sv.); jer tek o riješenju ovog problema zavisi mogućnost kozmologije i psihologije (u 1. sv.). Stereotipni raspored s tezama daje samo izvanjsku jasnoću, dočim deduktivna metoda problemskog rješavanja upravo otešćava unutarnju jasnoću; na pr. čitavi traktat o ljudskoj duši jest posve sterilan. Kad Gredtova »Elementa« ustupaju mjesta i mnogim stvarima sporednog značenja, onda je šteta što gotovo nikako nijesu obrađena mnoga aktuelna pitanja na pr. o metodičkom skepticizmu i dogmatizmu, o svijesti i jastvenosti, o modernim noetičkim i psihološkim nazorima i t. d.

Možda najsimpatičnija zamisao savremenih skolastičara jest odlična kolekcija »Philosophische Handbibliothek«, koja će izaći u 14 svezaka, a od tih je već 6 objelodanjeno, i to: sv. I. Einleitung in die Philos. 1920. (Endres); sv. II. Geschichtsphilosophie 1920. (Sawicki); sv. III. i sv. IV. Philos. der Natur 1921.—22. (Schwertschlag); sv. V. Exp. Psychologie 1922. (Lindworsky); sv. VI. Metaphysik 1922. (Baur). Izdavači su Cl. Bäumker, L. Baur,

M. Ettliger, a surađuju M. Baumgartner, A. Dyroff, G. Ebers, J. Endres, M. Grabmann, J. Lindworsky, H. Meyer, F. Sawicki, A. Schneider, J. Schwertschlager, M. Wittmann. U lako pisanoj formi, prema savremenom stanju filozofije svaki pojedini dosadašnji svezak savršeno odgovara zamišljenoj osnovi, te je bezuvjetno potrebni priručni izvornik za sustavno poznavanje skol. filozofije. — Lindworsky je na pr. već za pol godine bio raspačan u 1. izdanju.

8. Poznat svojim raspravama oko peripat. filozofije N. Kaufmann izdaje ponovno (nakon 1896.) »Elemente der Aristotelischen Ontologie« (Luzern 1917.). Prednosti ovog priručnika za ontologiju sastoje u lako i pregledno poredanom gradivu, kojeg autor potkrepljuje navodima iz klasičnog vrela i upoređuje s novijim skolasticima te napokon dovodi u vezu s bogoslovskom naukom. — Za temeljito poznavanje ontoloških pitanja (na pr. o principu individuacije, o razlici između biti i bivstvovanja i sl.) služe »Praelectiones metaphisicae« od N. Monaco S. J. (Prati 1913.).

Cathreinovo djelo u 3. sv. »Die Einheit des sittlichen Bewusstsein« (Herder 1914.) doista je kolosalan spomenik njegovog naučnog rada na području moralne filozofije. Imenzno gradivo o nalazima kod svih naroda služi kao potpuna indukcija za potvrdu općenite ljudske moralne svijesti. — Uz Cathreinovo ime povezano je i Mausbachovo. Zadnji su mu znameniti radovi »Naturrecht u. Völkerrecht« i »Die katholische Ideenwelt« (1921.).

Kao dopuna Karl Staabovoj monografiji »Die Gottesbeweise in der kath. deutschen Literatur von 1850. bis 1900.« izdao je (u XIX. sv. Stölzleovih »Studien zur Phil. und Rel.«) Fr. Schulte »Die Gottesbeweise in der neueren deutschen phil. Literatur, unter Ausschluss der kath. Literatur, von 1865—1915. (Paderborn 1920.). Djelo je s historijske i filozofijske kritičke strane vrsno obrađeno (jedino što nije uzeto obzira na moderne psihološke dokaze za egzistenciju božju).

Otto Zimmermann S. J. izdao je niz interesantnih rasprava: »Ohne Grenzen und Enden«, »Warum Schuld und Schmerz?« (Herder 1918.), za tim je priredio novo izdanje (2. i 3.) djela »Das Gottesbedürfnis« (Herder 1919.), gdje s obilnom

upotrebom literature raspravlja eudemonološki i deontološki dokaz za egzistenciju božju. Jednako lakim stilom i zanimivo je pisano »Das Dasein Gottes« (Herder 1920.).

Veoma je instruktivno pisano: Pletschette »Der alte Gottesbeweis und das moderne Denken« (Paderborn 1914.) i Reinhold »Die Welt als Führerin zur Gottheit« (Mergentheim 1912.).

U savremenoj teodiceji postao je napose aktuelan entropijski dokaz za egzistenciju božju. Poznata je još iz g. 1919. Dresselova rasprava u »Stimmen der Zeit«. Protivni nazor zastupao je Isenkrahe u djelu »Energie, Entropie, Weltanfang, Weltende« (Trier 1910.), a proti njemu opet ustao je na obranu entropijskog dokaza A. Konrad »Entropie, Weltanfang, Gott« (Graz 1912.).

Temeljiti poznavalac religijske znanosti G. Wunderle izdao je »Grundzüge der Religionsphilosophie« (Paderborn 1918.). Prvi je dio knjige rel.-historijski, drugi rel.-psihološki, a treći zapravo rel.-filozofijski i najvažniji. U njegovom 1. poglavlju raspravlja se o čovjeku kao subjektu religije, u 2. o Bogu kao religijskom objektu, a u 3. poglavlju o bitnosti ili značenju religijske sveze čovjeka s Bogom. Didaktički obziri ponukali su pisca, da religijsku znanost proširi u savezu s naukom o spoznaji, sa psihologijom i teodicejom.

Historijska kolekcija »Beiträge zur Geschichte der Phil. des Mittelalters« izdala je više veoma znatnih studija na pr. Steinbüchel »Der Zweckgedanke in der Phil. des Thomas v. Aq.« (Münster 1912.); Beelmans, »Zeit und Ewigkeit nach Thomas v. Ag.« (Münster 1914.); Endres »Forschungen zur Geschichte der frühmittelalterlichen Phil.« (Münster 1915.); Schulemann »Das Kausalprinzip in der Phil. des Thomas v. Aq.« (Münster 1915.).

Od mnogobrojnih monografskih stvari spominjemo: Deneffe »Kant u. kathol. Wahrheit« (Herder); Hessen »Der augustinische Gottesbeweis« (Schöningh 1920.); Kälin »Die Eklehre des hl. Augustinus« (Sarnen 1920.); Kolb »Die Gottesbeweise« (Graz 1921.); Wittmann »Aristoteles und die Willensfreiheit« (Fulda 1922.); Ude »Ethik« (Frbg 1912.); id. »Einführung in die Psych.« (Graz 1916.); Mager »Theoso-

phie und Christentum (Berlin 1922.); id. »Moderne Theosophie« (München 1922.) i t. d., i t. d.

Kad je govor o savremenoj skolastici, još će nas zanimati i njezin odnos prema modernizmu. U tom pogledu izvrsno se nadopunjuju dva djela: od Gislera »Der Modernismus« (Einsiedeln 1912.), više s historijske strane pisano, i od Bessmera S. J. »Philosophie und Theologie des Modernismus« (Herder 1912.) — o značenju, izvorima i kritičkoj vrijednosti pojedinih modernističkih nazora. — Napokon o slobodi u znanosti raspravlja Donat S. J. u djelu »Die Freiheit der Wissenschaft«² (Innsbruck 1912.).

Nakon ovog letimičnog prikaza možemo se zadovoljiti zaključkom, kojega je izrekao jedan od istaknutih savremenih filozofa A. Messer (Philos. der Gegenwart⁴ 1922.): »Neotomistička (zapravo »neoskolastička« o. p.) filozofija doista ne zaslužuje da ju s omalovažavanjem gledamo, kako to obično biva... ne može se poricati, da su neoskolastičke nauke u svojim osnovama održive, ili barem vrijedne čestitog istraživanja«. Ili, da još jedan ugledni glas napomenemo, E. Gilson, koji je kao profesor filozofijske historije nedavno pozvan u Pariz, piše u svom izvrsnom djelu »Introduction au système de S. Thomas d'Aquin« (Strasbourg 1920.), da je tugaljiva pojava na našim sveučilištima, što se odnemačuje sredovječna skolastika: jer se slavno doba 13. vijeka sa svojim velikim misliocima kao što su Toma, Bonaventura i Duns Scotus, može uporediti s dobom Descartesa, Leibniza, Kanta i A. Comte-a. — Na čemu su ovakove izjave osnovane, pokazuje na pr. činjenica, da moderna wü r z b u r š k a škola eksperimentalne psihologije eksaktno utvrđuje upravo osnovne principe aristotelovsko-skolastičke psihologije; a prvaci savremene filozofije na pr. J. Volkelt svojim spoznajno-teoretskim objektivizmom (»Gewissheit und Vahrheit«, München 1918.) ili O. Külpe († 1915. isp. »Phil. Jahrbuch« 1916. p. 383. sq.) svojim realizmom sasvim se približuju skolastičkoj nauci o spoznaji: a na spoznajnoj kritici i psihologiji upravo se i osniva sva filozofija. Doista, da završimo: nakon tolikih trudenika na polju skolastičke filozofije, a naročito, da i to još istaknemo, nakon 30 godišnjeg (1893.—1923.) rada na luvenskom »filozofskom institutu«, — na još starijem (i sada obnovljenom) skola-

stičkom institutu u Innsbrucku, Albertovoj akademiji u Kölnu i t. d. — ne može više ni jedan poznavalac moderne filozofije odricati savremenu vrijednost i značenje skolastičkoj filozofiji.

Još koju riječ o katol. institutu za filozofiju u Kölnu, prozvanom »Akademija Alberta Velikog«. Brigu oko osnutka preuzeo je (prošle godine) poznati filozof (profesor u Braunsbergu) Switalski. Ideja Akademije toliko je zamašna, da ne samo što zasnjeđuje visoko napredni smisao njemačkog episkopata, nego bi uz priznatu njemačku solidnost i vrsnoću saradnika mogla da znači novu epohu u razvitku skolastičke filozofije. Zamišljena je Akademija poput Platonске Akademije i Aristotelovog Likejona s ciljem, da eruire još nepoznato i trajne vrijednosti naučno blago sredovječne filozofije, a paralelno s time da kritički prožme svu modernu filozofiju, te ovim dvostrukim istraživalačkim smjerom da iznese sintezu, obilježenu devizom: nova et vetera.

Akademija ima da postane i naučni zavod sa četiri godišnjim potpunim kurzom. Naučna osnova obuhvata evolutivno čitavi opseg specijalne filozofije (s modernom metodom seminarskog proučavanja), a uporedo s gajenjem prirodnih nauka. Proljetos održan je posebni tečaj (u tri tjedna), na kome su izabrani predavači tretirali savremene filozofijski-teološke probleme. U izgledu je i akademijski časopis. (Privatno mi piše Switalski, da će Akademija svoju djelatnost proširiti i izvan granica Njemačke.)

Za malo, i već je opremljena prva publikacija (»Veröffentlichungen des kath. Institutes für Philosophie Albertus-Magnus-Akademie zu Köln« B. I. H. 1.) Probleme der Erkenntnis od Switalskoga (Münster 1923., Aschendorf). Prvi dio knjige obuhvata studije, u kojima auctor raspravlja s relativističkim nazorima o vrijednosti spoznaje; a drugi dio na osnovu kritike novokantizma izgrađuje teocentrički idealizam. Izvrsne ove studije već su prije (1905.—1918.) zasebice objelodanjivane i već raspačane, pa je vrlo dobra namisao, da su tim djelom u cjelini svakom pristupne postale.

Switalski pod kraj djela citira socijalistički mjesečnik, koji (Chr. Herrmann) ističe, kako katolička filozofija vrši znatni utjecaj u savremenoj orijentaciji filozofskog duha: bez

nje ne mogu se razumjeti mnoge pojave u najstrože znanstvenoj filozofiji. Da se skolastičkoj filozofiji ne može predbaciti zaostalost, priznaje i poznati dogmatski historik u Berlinu R. Seeberg: »Skolastika je sigurno uočila najviše ciljeve ljudske spoznaje, te je začudnim i neumornim oštroumljem i ustrajnom uporabom svih raspoloživih naučnih sredstava, u ozbiljnom i strogom mišljenju te s oduševljenom predanošću nastojala da dostigne one ciljeve.«

